

Theo Knippenberg's

Bb

Bulkboek[®]

ONLINE
reeks onderbouw

JESSICA DURLACHER

PIRATEN

Een verhaal over de
Tweede Wereldoorlog

JESSICA DURLACHER

PIRATEN

Piraten verscheen eerder op initiatief van de Nederlandse Spoorwegen ter gelegenheid van de onthulling van het Joods Kindermonument in Rotterdam op 10 april 2013.

Het Joods Kindermonument herdenkt de 686 Rotterdamse kinderen die in 1942 en 1943 uit Rotterdam gerukt en vermoord werden. Omdat ze joods waren.

Het monument geeft ze hun namen terug en waar mogelijk een gezicht. Want zij hoorden in onze klassen en in onze stad. Zoals ook nu alle kinderen, hoe verschillend ook van kleur, afkomst, of qua geloof, stuk voor stuk thuishoren in onze klassen en onze steden.

Piraten toont in deze uitgave leerlingen van het Voortgezet Onderwijs hoe moeilijk (maar belangrijk) het is om je teweer te stellen tegen vooroordelen en onrecht.

Meer lezen over **het Joods Kindermonument**

Video: **Het joods Kindermonument**

COLOFON

© 2013 Jessica Durlacher. Alle rechten voorbehouden.

Dit bulkboek is vormgegeven door Nicole Hausmann (nicolehausmann@alice-dsl.net) en samengesteld door Theo Knippenberg voor Bulkboek Online (info@bulkboek.online).

Videoclips bij dit verhaal

Op YouTube vind je veel videoclips over de 2e Wereldoorlog, over de jodenvervolging en over het bombardement op Rotterdam. We hebben er vast een paar voor je uitgezocht.

In 3 delen geeft Schooltv hier een beeld van de jodenvervolging door de Duitsers in Nederland:

Deel 1: Joden krijgen de schuld

Deel 2: Iedere Jood een jodenster

Deel 3: Joden worden weggevoerd

Hier zie je een videoclip over het bombardement op Rotterdam

En tenslotte **zie je hier** een videoclip, zonder commentaar, over kinderen in de 2e Wereldoorlog.

Het is eind jaren dertig.
Arend en Camiel zijn vrienden zolang
als ze zich kunnen herinneren.
Ze leren Jacob kennen die met zijn familie
uit Duitsland is gevlucht omdat hij joods is.
Dan vallen de bommen op Rotterdam.
Nederland wordt bezet door de Duitsers.
Joden worden opgepakt en naar
concentratiekampen gestuurd.

Hoewel Jacob en zijn ouders in
gevaar zijn, durven Camiels
ouders hen niet te verstoppen
in hun huis. Ze zijn bang dat ze
verraden zullen worden door
Arends ouders, want ze weten
dat zij NSB-ers zijn. En dan is
Camiel ineens zijn beide beste
vrienden kwijt...

Piraten is een spannend en
ontroerend verhaal over
de Tweede Wereldoorlog.

JESSICA DURLACHER

PIRATEN

Ik weet niet meer precies hoe Arend Ringeling en ik vrienden werden. Het lag denk ik gewoon voor de hand. We woonden vlak bij elkaar op de Proveniersstraat, bij de Schiekade, en bovendien hadden mijn ouders een stoffenwinkel naast de garen- en bandwinkel van mevrouw Ringeling in het centrum. Arend en ik waren allebei enig kind, we groeiden bijna op als broers.

Toen we nog klein waren, lang voor de oorlog uitbrak, waren onze ouders goed bevriend. Mijn moeder en Arends moeder waren vriendinnen. Als ik bij Arend ging spelen, kletsten de moeders met elkaar, en ik kan me nog herinneren dat zij met Piet, haar man, eens in de zoveel tijd 's avonds langskwam om koffie te drinken met een drankje erbij. Hoe lang lijkt dat nu geleden! Soms maakten ze dan muziek, want mijn vader speelde een beetje piano en Marianne Ringeling kon heel goed zingen.

Mevrouw Ringeling was een grote, blonde vrouw en haar stem had iets rinkelends, net zo rinkelend als haar naam. Toen ik klein was dacht ik zelfs dat Ringeling haar bijnaam was. Als ze geen muziek maakten, luisterden

ze vaak met zijn allen naar de muziek op de radio. En ik herinner me hun geschater als ik in bed lag, een luide en opgewonden deken van geluid waar ik bij insliep, al vond ik het ook een beetje eng. Alsof mijn ouders 's avonds andere mensen waren dan overdag.

Die avondjes waren op een gegeven moment zomaar voorbij, niemand had me erover verteld, niemand had het me uitgelegd, ik wachtte tot er gewoon weer een zou komen en dat gebeurde niet.

Ook als er geen bezoek was, luisterde mijn vader vaak naar de radio. Alleen maakte de muziek steeds vaker plaats voor nieuwsberichten waar mijn vader zorgelijk naar luisterde, met een gezicht dat me bang maakte. Dat er van alles aan de hand was kon je merken aan de snelle manier van praten van de radioverslaggevers en van schreeuwerige Duitse mannen, die geen adem leken te halen terwijl ze gilden.

Oostenrijk werd ingenomen door Duitsland, Polen was binnengevallen, en opeens ging het over oorlog. Engeland en Frankrijk hadden oorlog met Duitsland. Ik begreep nog niet zo goed wat het met ons te maken had, want het was wel ver weg.

Jacob, de nieuwe jongen in mijn klas, kwam uit Duitsland.

‘Zijn Duitsers slecht?’ vroeg ik.

‘Nou... ze verklaren iedereen de oorlog,’ zei mijn moeder. ‘Dat is niet best. Het lijkt wel of ze heel Europa

willen veroveren.’

‘Jacob is ook Duits,’ zei ik.

‘Jacob?’ vroeg mijn moeder. ‘Wie is dat?’

Ik legde haar uit dat Jacob met zijn familie uit Duitsland hierheen was gekomen en nu in het oude huis van mevrouw van Vliet woonde.

‘Is Jacob dan ook slecht?’ vroeg ik.

‘Nee... ik denk dat Jacobs ouders het te gevaarlijk vonden worden in Duitsland,’ zei mijn moeder.

Ik zag haar een blik met mijn vader wisselen.

‘Waarom komen er dan niet meer Duitsers hier?’

‘Ik denk dat ze Joods zijn. Joden zijn niet zo welkom meer in Duitsland. Is het een aardige jongen?’ vroeg ze.

‘Geen idee,’ zei ik. ‘Ik geloof van wel, maar hij spreekt geen Nederlands.’

‘Helpen jullie hem dan,’ zei mijn moeder. ‘Hij voelt zich vast alleen. Stel je voor dat jij ineens naar een ander land moest.’

Ik besloot het er met Arend over te hebben, mijn beste vriend. Arend durfde altijd meer dan ik.

Toen ik vroeg wanneer Arends ouders weer eens kwamen, reageerde mijn moeder kortaf.

‘Die komen hier niet meer,’ zei ze. ‘Daar hebben we geen tijd meer voor. We zien haar al elke dag bij de zaak, dat is genoeg.’

‘Tijd?’ vroeg ik. ‘Hoezo? Jullie zitten ’s avonds altijd thuis.’

‘Het zijn niet helemaal ons soort mensen,’ legde ze uit.

‘En Arend dan?’ vroeg ik.

‘Arend is een goeie jongen. Die kan er ook niks aan doen. Dat zeg ik toch ook niet?’

‘O?’

‘En zij is Duits, trouwens. We vinden haar een beetje een... flierefluitster, en die Piet... hmm, ik weet het niet. Echt goede vrienden zijn het nooit geweest hoor, als je dat soms dacht.’

‘Niet? Is mevrouw Ringeling Duits? Echt? En wat is een flierefluitster?’

Hier kreeg ik geen antwoord op. Toen probeerde ik zelf maar wat te bedenken. Misschien dat mijn moeder het vervelend vond dat ze zoveel kleiner was dan mevrouw Ringeling? Dat vond ik namelijk ook erg vervelend aan Arend. Hij was groot. Hij groeide sneller dan ik. Mijn moeder was klein en mollig, en mevrouw Ringeling was bijna net zo groot als mijn vader. En mijn vader lachte altijd heel hard om haar grapjes, alsof ze geen mevrouw was maar een man, net als hij. Dat vond mijn moeder misschien ook niet leuk.

Volwassenen waren raar, vond ik.

Daar had ik natuurlijk gelijk in. Maar het ergste was wel dat ze niets met hun kinderen, nou ja, met mij, bespraken. Althans geen dingen die ertoe deden.

Wat oorlog eigenlijk echt betekende, bijvoorbeeld. Of ‘fierefluitster’. Of waarom het erg was om Duits te zijn.

Ik was door dat gesprek met mijn moeder nieuwsgierig geworden naar de nieuwe jongen, Jacob. Het was een kleine jongen met donkere ogen en donker haar en we hadden hem nooit een woord horen zeggen.

Jacob probeerde van ons weg te lopen toen Arend en ik op hem afkwamen. Het leek wel of hij bang voor ons was. We waren sneller en pakten hem vast, zodat hij wel moest blijven staan. Hij worstelde om los te komen en we schrokken van de felheid in zijn ogen. Hij probeerde me zelfs te bijten!

‘We zijn je vriend,’ riepen we gelijktijdig. ‘We willen je geen kwaad doen, we willen je alleen vragen hoe het in Duitsland is!’

‘Laat mij los,’ zei hij.

We lieten hem los. Kennelijk hielp het woord vriend, want hij bleef staan.

‘Vertel dan.’

Hij keek naar de grond. Hij zei: ‘Er marcheren mannen met fakkels door de straten in Duitsland. Ze roepen dat de Joden slecht zijn, dat ze dood moeten. De SA, zo heten ze.’ (Hij sprak het uit als Es AAA).

Ze hadden de zaak van zijn vader geplunderd, vertelde hij, alles gestolen en stuk gemaakt, en allemaal viezigheid op de ramen gesmeerd. Iedereen had staan kijken, ook mensen die hij al zijn hele leven had gekend.

‘Sommigen moesten lachen,’ zei Jacob. Zijn stem sloeg ervan over.

Ook had hij gezien dat ze mensen in elkaar sloegen, zomaar. Ook oude mannen met baarden, die altijd baden en boeken lazen, gelovige Joden, lieve, onschuldige mannen. En vrouwen.

We staarden Jacob aan. Hij leek opeens veel ouder dan wij.

‘Waarom doen ze dat allemaal? Oude mannen? Vrouwen? Ik dacht dat Duitsland alleen maar oorlog voerde tegen landen,’ zei ik. ‘Wat hebben Joden daar nou mee te maken?’

‘Hitler denkt dat de Joden de schuld zijn van alles wat niet goed gaat, hij denkt dat zij van iedereen geld hebben afgepakt en daardoor heel erg rijk zijn,’ zei Jacob. ‘Ze wilden mij ook in elkaar slaan.’

‘De SA? Jou? Ben jij dan rijk?’

‘Niet de SA, andere jongens. Nee, natuurlijk ben ik niet rijk. Ik ben alleen maar Joods. Ze wilden me vermoorden.’

‘Ja hoor...’ zei Arend, een beetje ongelovig opeens. ‘Vermoorden? Wat bedoel je?’

Jacob vertelde het. Dat ze hem na school hadden opgewacht met stokken. Hem afgeranseld hadden. Hij had moeten vechten voor zijn leven.

Jacob was nu helemaal rood. ‘Ze hadden me doodgeslagen als ik niet ontsnapt was. Ik kan gelukkig hard lopen.’

‘Ze wilden je toch niet echt doodslaan? Het waren maar jongens.’

Woest trok Jacob zijn hemd omhoog en liet ons een litteken op zijn ribbenkast zien, een grote grillige rode plek, vol bobbeltjes. Het moest een grote wond zijn geweest. En onder het haar in zijn nek, daar zat een snee. Die liet hij ook zien.

Nu waren Arend en ik stil. Wij vochten ook wel eens met jongens uit de buurt, of met elkaar (we hadden om allerlei dingen ruzie, vooral als Arend me een zwakkeling noemde, of een kleintje, dan wilde ik hem graag heel hard op zijn kop beuken), maar hoe boos we ook waren, er was nog nooit iemand geweest die iets ergers had opgelopen dan een blauw oog of een kapotte elleboog.

‘Hoe oud was je toen?’

‘Negen. Een jaar geleden of zo.’ Hij haalde zijn schouders op alsof dat een soort eeuwigheid was.

Ik dacht aan wat mijn moeder had gezegd over Duitsland. Gelukkig was Jacob nu in Nederland!

Om beurten schudden we Jacob de hand. Plechtig beloofden we hem om altijd voor hem op te komen als iemand hem zou aanvallen.

Toen ik naar Arends armen keek, zag ik dat er kippenvel op stond. Net als op de mijne.

Nu waren we écht vrienden.

Omdat ik het vervelend vond om na elk bezoek aan Arend aan mijn moeder te moeten vertellen hoe het was geweest, kwam ik niet zoveel meer bij hem thuis. Als het te koud was of te hard regende om buiten te spelen, vroeg ik Arend en Jacob om bij ons te komen. Als ik toch met Arend meeging, verzwegen ik dat voor mijn moeder. Dan zei ik dat bij Jacob was. Of ik zei helemaal niets. Ik was inmiddels bijna elf.

Tegen Sonia Grünewald, de moeder van Jacob, had mijn moeder geen bezwaren. Bij Jacob was het niet zo gezellig, want ze hadden maar heel weinig meubels uit Duitsland kunnen meenemen, maar hij had wel een paar prachtige treintjes van Märklin die ons interesseerden. Mevrouw Grünewald zag er altijd heel verdrietig uit. Ze sprak maar weinig Nederlands. Met Jacob en zijn zusje Leah sprak ze altijd Duits, ook na twee jaar nog. Jacob was een talenwonder, die sprak binnen de kortste keren vloeiend Nederlands.

Ik herinner me ook nog dat we een club oprichtten, Arend, Jacob en ik. We noemden ons De schatzoekers. We legden een verzameling aan van steentjes, oude spijkers, sleutels, slakkenhuizen en andere kostbare zaken, en soms vonden we zelfs muntjes. Die stopten we bij elkaar in een oude sok en we begroeven die in een gat in de grond waarvan alleen wij de locatie kenden, onder een stoeptegels voor Arends huis. Ook gingen we gewapend met stokken en met een lapje voor de ogen naar de Schie

om naar de boten die voorbijkwamen te joelen: ‘Geef u over, kapitein, wij zijn de piraten! Wij zijn de piraten!’

De Schie was toen nog een heel mooie gracht. Na het bombardement gooiden ze hem dicht met puin. Toen werd onze Schie een straat!

Het was maar goed dat mijn moeder ons Schatzoekers daar niet kon zien. Ze had ons vast meteen naar huis gestuurd. Eén keer liep Arends moeder net langs toen wij daar aan het roepen waren. We verstijfden alledrie. Het enige wat ze zei was: ‘Goed zo jongens, pak ze!’ Ze knipoogde naar ons en liep verder. Ik moest aan mijn moeder denken en voelde me raar en schuldig met mijn stok en mijn afgedekte roversoog. Hierna was ik klaar met onze club.

Mijn moeders droom was altijd geweest om kleren te ontwerpen, vertelde ze me vaak. Heel soms nam ze me mee naar de binnenstad, dan gingen we met de tram naar Gerzon, aan Het Steiger. Daar wilde mama altijd kijken naar de kleren in de etalage. Die wilde ze namaken. Als ze een goede bui had gingen we naar binnen en paste ze er een hoedje.

‘Hoe vind je me?’ vroeg ze dan.

Ik vond het altijd mooi staan, al had ik totaal geen verstand van hoedjes. Het rook daarbinnen erg lekker. Toen ik klein was vond ik dat soort dingen leuk. Later ging ik liever met Arend en Jacob hardloopwedstrijden doen.

Mijn leven was toen nog vredig en vriendelijk.

Alles werd zo verschrikkelijk anders in mei 1940.

Iedereen voelde het al maanden aankomen: dat de oorlog dichtbij was. Sommigen zeiden dat het ook in Nederland oorlog zou worden. Onze leraar op school ook. Jacob werd razend en stond op.

‘U zit uit uw nek te zwetsen, idioot,’ riep hij woedend. ‘De nazi’s komen niet naar Nederland!’

Hij moest de gang op. Toen ik naar de wc ging zag ik aan zijn gezicht dat hij gehuild had. En dat had niets met spijt over zijn brutale uitval te maken.

Eerst had mijn vader zich moeten melden als soldaat, dat moesten alle mannen omdat er niet genoeg soldaten waren. Ze keurden hem af want hij droeg een bril en dat kon niet in het leger. Ook Arends vader hoefde niet, en Jacobs vader was een Duitse vluchteling. Die mochten niet meevechten met Nederlandse soldaten.

Aan de overkant van de Schie hadden we drie jonge soldaten met mitrailleurs zien zitten, toen we daar over het bouwterrein heen waren gebaggerd. We hadden naar ze gekeken met zijn drieën en erover gefantaseerd hoe het zou zijn om zo’n ding in je hand te mogen houden. Een van hen had een appel staan eten en naar ons geknipoogd en ik was onder de indruk geweest van hun stoerheid. Ik was zelfs een beetje jaloers. Hoe spannend was het niet om daar te staan in zo’n uniform met zo’n machtig wapen in je armen! Ik schaamde me stiekem dat mijn vader was afgekeurd.

Maar 10 mei begon het en binnen een paar uur wist ik wat oorlog echt was. En toen had ik er ook meteen genoeg van, voor altijd.

Luisterend naar het schieten en kijkend naar de zwarte wolken die opstegen bij de Stieltjesstraat, waar keihard werd gevochten, was ik dolblij dat mijn vader daar niet tussen zat. We zaten stilletjes bij de radio en hadden alle drie diarree van de zenuwen, zo dichtbij klonken de knallen van de geweren en het afweergeschut. Tijdens het offensief mocht ik het huis niet uit en ik vroeg me voor het eerst in paniek af wat er zou gebeuren als onze Nederlandse soldaten niet sterk genoeg zouden zijn, zoals mijn moeder vreesde.

Na drie dagen binnen naar het verschrikkelijke geplof van het afweergeschut te hebben geluisterd, wilde ik Arend zien. Ik ontsnapte in de vroege ochtend van de veertiende mei toen mijn moeder even niet oplette.

Ik zag Arend al van verre voor het raam staan, en wenkte hem. Hij kwam naar beneden en samen slopen we langs de huizen. Er waren nauwelijks mensen op straat, maar in de verte zagen we kruitdampen opstijgen, en hier en daar hoorden we schoten. Het was bijna te rustig, vonden we. Al snel werden we bang, we voelden gewoon dat er iets te gebeuren stond. Het was te onheilspellend, te onbekend, en toch liepen we in onze eigen straat.

‘Arend...’ zei ik, ‘ik geloof dat we terug moeten.’

‘Wat is dat?’ vroeg Arend.

Hij wees naar het bouwterrein. Ik zag ook wat liggen, iets donkers. Langzaam slopen Arend en ik dichterbij, om beter te kunnen zien wat het was. Mijn hart bonkte in mijn keel. Ik zag het het eerst.

Het waren de drie soldaten. Hun lichamen lagen over elkaar heen, hun uniformen en gezichten waren besmeurd en smerig van het bloed en de modder. Ze waren dood. Als weggeworpen vodden lagen ze daar, die stoere mannen, hun mitrailleurs waren verdwenen.

Zo hard we konden renden Arend en ik terug naar onze huizen, zonder iets tegen elkaar te zeggen. De zware stem die uit luidsprekers op een militaire auto kwam, klonk alsof hij uitsluitend voor ons was bedoeld. Het was een verbod voor Duitsers en Duitse vluchtelingen om de straat op te gaan. ‘Voor uw eigen veiligheid,’ zei de stem.

Ik moest aan Jacob denken en zijn littekens, aan de mannen met fakkels en Jacobs uitval tegen de meester. Nederland was toch veilig? Mijn vader had gezegd dat er niets kon gebeuren.

Arend dacht kennelijk hetzelfde. ‘We moeten naar hem toe!’ zei hij.

Ik wist op wie hij doelde. We keken elkaar aan. Als altijd was Arend de dapperste van ons tweeën. Maar hoe sterk zijn stem op dat moment ook klonk, we wisten allebei meteen dat het ondenkbaar was dat we nu naar Jacobs huis zouden lopen. Er hadden zich nieuwe geluiden bij het afweergeschut gevoegd: een soort snorren, hoog in

de lucht, als van insecten. Alles ging heel snel nu.

‘Kijk,’ wees Arend paniekerig.

In de verte zagen we een zwarte streep aan de hemel, die al snel in een muur van zwart veranderde: vliegtuigen, grijs, met iets roods erop.

Ineens begonnen de sirenes te loeien.

‘Kom!’ riep ik.

Ik trok Arend mijn huis binnen, waar we meteen met geweld werden vastgegrepen door mijn vader en onder de stenen deuropening van het portiek werden getrokken. Nu hoorde ik het luchtalarm pas goed, en voor ik wist wat er gebeurde, mijn hoofd omlaag, gebukt onder dat portiek met onze armen om elkaar heen, begon het hardste en meest onafgebroken onweer dat ik ooit meemaakte.

‘We worden gebombardeerd!’ gilte mijn moeder.

Bommen! De knallen van het afweergeschut braken er soms doorheen en we voelden hoe de aarde deinde en schokte, ver weg klonk het geluid van dof neervallend puin.

Golven ronkende vliegtuigmotoren daaroverheen, en andere snerpende geluiden, net een tandartsbehandeling die nooit meer overgaat.

Doodstil stonden we, mijn vader, mijn moeder, Arend en ik, we durfden ons niet te verroeren, steeds meer vliegtuigen hoorden we, steeds meer onweer en de grond onder ons die beefde. Mijn moeders gezicht was grijs van het stof, met verticale strepen van de tranen.

Ineens was het stil. Geen sirenes, geen geronk, geen schoten meer. Stilte.

Nog geen vijftien minuten had het bombardement geduurd. Arend maakte zich als eerste los. Hij wilde naar huis.

Versuft gingen ook wij de straat op. Mijn moeder probeerde me vast te houden maar dat lukte haar niet. Allicht niet!

Ons huis leek van buiten ongedeed. Toen we later naar binnen gingen zagen we de chaos. Boeken waren uit de kast gevallen, servies lag op de grond. Overal stof. Verderop, straten verder, in de binnenstad, zag ik huizen branden, en hier en daar zaten verdoofde mensen op straat, of waren ze getroffen? Goddank, de huizenrij waar Arend woonde stond nog overeind.

Arend was buiten bij zijn ouders. Ze hadden hem stevig vast, zijn moeder hilde. Ze keken naar boven, waar dikke rookwolken opstegen.

‘God, Elli,’ riep mevrouw Ringeling, ‘wat een geruststelling dat jullie Arend hadden, we waren zo bang!’

Mijn moeder knikte haar toe. ‘Camiel en hij – ze kwamen samen binnenvallen, net op tijd! Alles in orde bij jullie?’ vroeg ze.

‘Behalve dat ik dacht dat de wereld verging...’ antwoordde Arends moeder. Ze had al dingen op de radio gehoord. Andere burens mengden zich in het gesprek en Arend en ik maakten van de gelegenheid gebruik.

Aan één blik hadden we genoeg. We moesten naar Jacob. Het woord ‘capitulatie’ hadden we inmiddels al horen vallen en terwijl we voortrenden legde Arend me uit wat dat betekende. Mijn vader had er niets over gezegd, en het woord ‘overgave’ had ik nog helemaal nergens gehoord dus ik geloofde hem niet. Had Nederland zich overgegeven? Kon niet!

Veel huizen aan de Schiekade waren kapot, zag ik, en in het plaveisel leek wel een gigantisch gat in de aarde geslagen. Het brandde op vele plekken.

In Jacobs straat leek niemand getroffen of gewond. Wel stonden er drie koffers op zijn stoep, en zijn moeder kwam net de trap aflopen met rugzakken voor de kinderen. Jacob en Leah stonden voor de deur op hun vader te wachten. Hij was hun auto aan het ophalen bij een garage een paar straten verder. Ze wilden meteen weg, vluchten, zei Jacob.

Hij was spierwit en idioot kalm. Nu de Duitsers hier waren, zei hij, wisten zijn ouders maar al te goed wat er ging gebeuren. Vanaf nu waren ze hun leven niet meer zeker.

Arend en ik wisten niet wat we moesten zeggen. Op dit moment heerste er zo’n chaos, waarom zou er nu iemand achter Jacob en zijn familie aangaan? En waar moesten ze heen?

‘Wees blij dat het huis er nog staat!’ zei ik. ‘De hele binnenstad is weg, we hebben in de verte ingestorte

huizen gezien, er moeten heel veel gewonde mensen zijn! Voor jullie hebben ze toch helemaal geen tijd nu?’

Jacobs moeder lachte. Ze had tot dat moment nog helemaal niets gezegd, maar nu lachte ze, een hele ellendige lach, een lach zonder enige vreugde.

‘Liebe Jungen,’ zei ze in half Duits, half Nederlands. ‘Je bent ein lieber Jungen, maar voor de mensen hier in Rotterdam die hun huis kwijt zijn en wiens stad bezet is, zijn wij Duitsers, vijanden dus... en voor de Duitsers zijn wij Joden... er is geen plaats meer voor ons hier! We moeten weg, zo snel mogelijk, naar Engeland!’

Maar toen zag ik Jacobs vader aan komen lopen. Hij zag er grauw en verslagen uit. Van de garage waar de auto waarmee ze uit Duitsland waren gekomen, had gestaan, was niets meer over.

De hele familie ging terug naar boven, met de koffers. Arend ik hielpen ze sjouwen.

‘Wat is dat?’ vroeg Jacob.

Nu pas zag ik dat Arend iets in zijn hand had.

Het was onze sok met schatten, aan de oppervlakte gekomen door het schokken van de grond.

Die eerste oorlogsjaren waren eigenlijk al meteen verschrikkelijk. Duitse soldaten marcheerden op straat, de koningin vluchtte naar Engeland en we mochten niet eens meer naar de radio luisteren! (Wat we stiekem toch

deden, want we verstopten hem op zolder.)

Mijn vaders zaak was in het bombardement in vlammen opgegaan (net zoals die van de moeder van Arend) en hij had dus geen werk meer. Het was een verschrikkelijke strop, want ook al zijn mooie stoffen waren verbrand. Omdat hij toch geld moest verdienen, ging hij boodschappen en klusjes doen voor rijke families die hij kende van voor de oorlog – daar verdiende hij net genoeg mee om ons van eten te kunnen voorzien. Mijn moeder naaide nog steeds kleren, al was haar goede naaimachine ook in de vlammen verdwenen. Gelukkig kon ze ergens een tweedehandse op de kop tikken.

Ook bij Arend was het moeilijker, zei hij, maar zijn vader had nog steeds werk, en dus verdienden ze bij hem thuis genoeg geld om eten en andere dingen van te kopen. Mijn ouders zagen de Ringelings nog maar heel weinig nu ze niet meer vlak bij elkaar werkten – waardoor er ook minder te roddelen viel. Wel had ik mijn vader horen zeggen dat het vreemd was dat Piet Ringeling, die verzekeringen verkocht, dat nu kennelijk voor de Duitsers deed. Hij was nog steeds heel veel weg, dat wist ik van Arend.

Arend, Jacob en ik zagen elkaar nog steeds dagelijks op school, we haalden geintjes uit, gingen met zijn drieën naar de bioscoop. Nou ja, tot Jacob niet meer naar de bioscoop mocht dan. Jacob mocht als Joodse jongen steeds minder, net als de andere Joodse kinderen in de

buurt: niet meer met de tram, niet meer naar het park, niet meer naar het zwembad, geen ijsjes meer halen bij onze oude ijswinkel. Buiten spelen na achten mochten we al snel geen van allen meer. Maar Jacob, dat was het ergste, moest op een gegeven moment van school. De enige school waar hij nog heen kon was de Joodse school op de Molenwaterweg en daar moest hij van voren af aan beginnen met vrienden maken. Hij kende er niemand. Later zag hij daar zijn klas steeds kleiner worden omdat de Joodse kinderen zich met hun ouders meldden om te gaan werken in Duitsland. Elke keer dat Jacob daarvan hoorde, was hij razend.

‘Weer één! Ze zijn gek om te gaan!’ riep hij. ‘Ze kunnen nog beter met zijn allen in de gracht springen!’

Arend en ik vonden het vreselijk dat Jacob nog maar zo weinig mocht en wij nog steeds bijna alles. Jacob zei er weinig over. Zoals altijd gingen we na school op pad, en hoewel onze club allang niet meer de Schatzoekers heette, was ons verbond hechter dan ooit. En om een beetje geld te verdienen deden we wel eens klusjes samen, zoals warm water halen bij de kolenboer, dat we dan naar mensen thuis brachten.

Niemand wist waar de geruchten waren begonnen, maar op een dag kwam mijn ouders ter ore dat iemand uit de buurt met eigen ogen had gezien dat mevrouw Ringeling een speldje van de Winterhulp droeg. Die iemand had dat bij de bakker gezegd en de bakker, met

wie wij bevriend waren, had het aan mijn moeder verteld. De Winterhulp was een nazi-organisatie die arme mensen probeerde te helpen. Als je een speldje van de Winterhulp droeg betekende het dat je achter de nazi's stond.

Ik had mevrouw Ringeling geen speldje zien dragen, en toen mijn moeder me vertelde dat mijn vader en zij hierdoor zeker dachten te weten dat de Ringelings NSB'ers waren (verraders dus, die met de Duitsers samenwerkten), kon ik dat niet geloven. Toen ze eraan toevoegde dat ze het daarom eigenlijk niet meer goed kon vinden dat ik met Arend bleef omgaan, werd ik zo ontzettend kwaad dat ze terugkrabbelde. Het was oorlog en ik was niet langer een klein jongetje dat ze zomaar van alles konden verbieden, schreeuwde ik. Ik was veertien! En zij, zij kon toch niet zomaar alles geloven!

Mijn vader gaf toe dat ze het niet honderd procent zeker wisten. Hij vond ook dat Arend er niets aan kon doen als zijn ouders de verkeerde keuzes maakten.

Na dit gesprek kon ik aan niets anders meer denken. Voor ik er met Jacob over durfde te praten besloot ik het er eerst met Arend over te hebben.

Dat was een beslissing die me nog heel lang zou blijven achtervolgen, maar dat kon ik toen niet weten.

Hoe lang kende ik Arend? Mijn hele leven?

Ik zei het zo: 'Die vuile roddelaars bij de bakker

zijn gek geworden. Ze zeggen dat je ouders NSB'ers zijn geworden. We moeten ze in elkaar slaan!

Arend keek me aan. Zijn regelmatige gezicht verraadde niets. 'Wij? NSB'ers? Wie zegt dat?' vroeg hij.

'Mensen. Vreemde mensen.'

'Jouw ouders ook?'

'Nee...'

'Zeg het! Denken jouw ouders dat mijn ouders NSB'ers zijn?'

'Nee!'

'Je liegt!'

'Jij liegt! Zijn je ouders NSB'ers of niet?'

'Nee!'

Hij draaide zich om en rende naar huis.

Hoe vaak heb ik mezelf verweten dat ik hem niet achternaging? Duizend keer, tienduizend keer? Langzaam liep ik in de richting van mijn eigen huis. Mijn hart ging tekeer, ik wist dat ik iets verschrikkelijks had gezegd. Wat als het helemaal niet waar was? Voor de deur van mijn huis draaide ik me om. Ik wilde mijn moeder niet zien nu, noch mijn vader. Ik ging naar Jacob.

Jacob was niet voor niets meteen onze vriend geworden. Hij was iemand van wie je op aan kon. Iemand aan wie je

dingen vertelde, en iemand naar wie je luisterde, ook als je het niet met hem eens was. Iemand die je onvoorwaardelijk vertrouwde omdat hij altijd precies zei wat hij dacht. Wat meestal iets was waar je zelf nog niet op was gekomen. Het leek wel of Jacob altijd net iets wakkerder was dan Arend en ik.

Ik moest hem vertellen wat ik tegen Arend had gezegd. Jacob zou me zeggen hoe ik het moest oplossen.

Jacob kwam me tegemoet bij de deur. Hij liet me niet binnen, zoals anders. Hij zag er vreemd uit, vond ik. En dat kwam niet alleen door de gele ster op zijn trui, die vertelde dat hij Joods was (en dus anders dan degenen zonder ster) en die hem van begin af aan al niet had gestaan. De ster zag eruit als een vlek die hij niet zelf had gemaakt.

‘Ik heb... Arend en ik...’ hijgde ik. Ik had gehold.

‘We zijn opgeroepen,’ zei hij. ‘We moeten ons melden bij Loods 24...’

Ik hield meteen mijn mond. Van die oproepen wist ik af. Ik kende meerdere mensen die zo’n oproep hadden gekregen. Joden. De grote broer van Joop bijvoorbeeld, een andere Joodse jongen uit de straat, had zo’n oproep gekregen voor hem en zijn vrouw. Zij moesten eveneens naar Loods 24. Loods 24 was ergens bij de Stieltjesstraat in de buurt, dat wist ik. Je kon het gebouw niet zien, want er stond een enorme muur voor, maar Joden schenen zich daar te moeten melden voor ze naar Duitsland konden

om te gaan werken. Er liep een trein langs het gebouw, zeimen, waarmee die mensen dan ergens naartoe gebracht werden. Jopies broer en zijn vrouw hadden rugzakken gekocht, kampeerspullen en goede schoenen, en waren vertrokken, nu al een half jaar geleden, en ze waren nog steeds niet terug. Het scheen zwaar werk te zijn in Duitsland.

‘Jullie alle vier?’ vroeg ik.

Ik vroeg me af wat Jacobs moeder en zusje daar eigenlijk te doen zouden hebben. Die konden niet eens werken, die waren zo mager en bleek!

‘Gaan jullie dan weer terug naar Duitsland?’ vroeg ik verbaasd.

Jacob bekeek me een beetje medelijdend, zijn ogen nog volwassener dan anders.

‘Ben je gek geworden? Wij weten toch maar al te goed wat die nazi’s van plan zijn!? Ze haten ons. Ze gaan ons afbeulen. Waarschijnlijk gaan ze ons zelfs vermoorden. Heb je die verhalen over de kampen niet gehoord? Er schijnen mensen te worden vergast, zo haten ze ons daar!’

‘Maar jullie zijn opgeroepen! Wat gaan jullie nu dan doen?’

‘Dat weten we nog niet...’ Hij schopte een steentje voor zijn voeten weg. Toen kreeg hij haast. ‘Maar je moet nu weg, Camiel, je kunt hier niet blijven. Ga naar huis! Vertel niemand van de oproep, ik smeed het je.’

‘Maar...’

‘Ga naar huis, Camiel, en als ik je niet meer zie... We zijn vrienden, hè? We blijven altijd vrienden, goed? Wat er ook gebeurt...’

‘Ja, natuurlijk blijven we vrienden! Voor altijd!’
stotterde ik terug, geschrokken.

Jacob zei normaal dat soort dingen niet. Hij hield niet van grote woorden. Na die eerste keer was het woord ‘vriendschap’ niet meer gevallen. Onze vriendschap was een feit, daar sprak je niet over. Jacob kon een gevaarlijk plagerige blik in zijn ogen krijgen als je iets zei zonder er goed over na te denken of je aanstelde – eigenlijk bepaalde Jacob meestal waar we het over hadden.

Nu gaf hij me een hand. Hij sloeg me op de schouder, en ik deed dat ook bij hem. Ik had een heel raar gevoel in mijn keel toen ik hem losliet. Toen ik van zijn huis wegliep, stond Jacob in de deuropening en zwaaide nog één keer naar me. Toen ik naar boven keek, zag ik het gordijn een beetje bewegen. Kleine Leah wuifde snel naar me, voor ze door iemand bij het raam werd weggetrokken. Een andere, veel grotere hand bleef daar voor dat raam nog even aarzelen, en ging toen heen en weer, alsof het een gezicht was dat naar me knikte. De hand van Jacobs vader. Een intens treurige en bange hand vond ik het.

Hoe kon ik weten dat het misschien wel de laatste keer was dat ik die hand zag? Terwijl ik naar huis terugliep drong het tot me door dat ik het niet over Arend had gehad.

‘Als ze zich niet willen melden moeten ze nu onderduiken,’ zei mijn moeder. Ik had er de hele weg naar huis over nagedacht, maar ondanks Jacobs verbod kon ik niet zwijgen tegen mijn ouders. Als er iemand iets voor hen kon doen waren zij het, leek me.

‘Onmiddellijk,’ zei ze. ‘Maar waar?’ Ze keek hulpzoekend naar mijn vader. ‘Ken jij mensen in de ondergrondse?’

‘Waarom kunnen ze niet hier?’ riep ik. ‘We hebben ruimte genoeg hier, we zijn maar met zijn drieën!’

‘Veel te gevaarlijk,’ zei mijn vader. ‘Vier mensen erbij – dat is onmogelijk, dat komt meteen uit.’

‘Natuurlijk niet!’ riep ik. ‘Ze moeten gewoon een voor een hierheen komen, met een omweg, ik haal hun spullen op, dat moet toch kunnen?’

‘Ssst schat,’ zei mijn moeder. ‘Hoe zie je dat voor je? De hele buurt weet dat wij ze kennen, en er zijn altijd mensen die dan gaan kletsen. Je kunt niemand vertrouwen, dat weet je toch inmiddels wel?’

Ze wisselde een blik met mijn vader, ik zag het wel. Ik moest mijn handen om mijn stoel klemmen om niet te gaan schreeuwen van woede.

‘U weet helemaal niks zeker over Arends ouders,’ riep ik. ‘U zegt maar wat!’

‘Ik heb het toch gehoord?’ zei mijn moeder. ‘Daar kan ik niks aan doen. Ze trekken zich terug, de Ringelings, zie jij ze vaak buiten? Volgens mij houden ze zich verborgen.’

Dat is een teken aan de wand. En toen ik haar laatst dan eens een keer zag lopen, zag er ze er weer zo opgetut uit, dat doe je toch niet, in oorlogstijd! Dat doe je alleen als je geen zorgen hebt en dingen voor jezelf hebt geregeld!

‘Kom, Elli,’ zei mijn vader. ‘Zeker weten doe je inderdaad niets. Maar er worden wel dingen gefluisterd, dat klopt. Hij, Piet, is laatst in de buurt van het gebouw van de SD gesignaleerd, bij de Heemraadsingel. Wat hij daar te zoeken had...? En hij heeft nog steeds werk, volgens mij, dat klopt gewoon niet. Het spijt me, Camiel, we kunnen het risico niet nemen...’

Ik sloot me in mijn kamer op.

‘Ik moet Arend spreken,’ zei ik.

Mevrouw Ringeling bekeek me vriendelijk, haast medelijdend, leek het.

‘Lieve Camiel, Arend is hier niet,’ zei ze toen.

‘Ik kom om met hem te praten,’ zei ik. ‘We hebben altijd gepraat.’

‘En ik zeg je dat hij er niet is.’

‘U liegt! Omdat hij me niet meer mag zien van u, zeker!’ riep ik. ‘Omdat u hem verboden heeft nog langer met me om te gaan!’

De glimlach op het gezicht van mevrouw Ringeling werd een beetje dunner. Ik kon het me verbeelden, maar zag ik haar lippen eventjes beven?

‘Nee, Camiel, zeker niet, waarom zou ik hem

verbieden om met je om te gaan?’

‘Dat zou ik ook niet weten!’ riep ik. ‘Ik moet hem zien! Ik moet Arend zien, is hij thuis?’

‘Nee, hij is niet thuis. Natuurlijk is hij niet thuis. Hij is naar zijn oom en tante in Zeeland, hij is een uur geleden vertrokken. En, Camiel, ik moet je ook zeggen: Hij wilde je niet meer zien. Hij zei me dat hij blij was dat hij weg kon. Echt, Camiel, het heeft geen zin...’

Ik probeerde langs haar heen naar binnen te dringen. Ik wist zeker dat Arend daar ergens was. Dat kon niet anders. Hij had volgens mij niet eens een oom en tante in Zeeland!

Maar mevrouw Ringeling was veel sterker dan ik dacht.

Met een krachtige beweging zette ze me terug op de stoep.

‘En jij komt hier zeker niet zomaar binnen!’ zei ze, en haar toon klonk zo dreigend dat ik me ineens mijn moeders afkeer kon voorstellen.

‘U begrijpt het niet,’ huilde ik. ‘Het gaat om Jacob... ik moet hem over Jacob vertellen...’

En mevrouw Ringeling, een vrouw, Arends moeder, die me toch al mijn hele leven kende en altijd interesse in me had getoond, een vrouw die ik ondanks mijn moeders verhalen stiekem altijd aardig was blijven vinden, deze vrouw leek niet te schrikken van het feit dat ik, de beste vriend van haar enige zoon, op haar stoep stond te huilen.

‘Daar weten we van,’ zei ze koud. ‘Het is heel triest. De hele familie Grünewald is vanmiddag opgepakt door de Grüne Polizei.’

Hierna brak een tijd aan die ik me herinner als de eenzaamste uit mijn leven. In deze laatste oorlogsjaren werd ik volwassen. Dat kwam voor een heel groot deel door de oorlog zelf, die het leven nu eenmaal spannend en moeilijk maakte, maar het verlies van mijn twee vrienden woog voor mij misschien nog wel zwaarder dan die hele oorlog bij elkaar.

Jacob was weg, en ik had geen idee of ik hem ooit nog zou terugzien. De verhalen over concentratiekampen en gruwelijke moorden op onschuldige Joodse mensen hoorde je steeds vaker. Steeds meer Joden werden met arrestatieteams uit hun huizen gehaald in onze buurt, steeds vaker met geweld zelfs, alsof het misdadigers waren. Het was onverdraaglijk om te zien hoe daarna vreemde mensen, vaak NSB'ers, zomaar in die huizen gingen wonen. Soms werden er ook Joden uit huizen gehaald van wie wij niet eens wisten dat ze er woonden. Die waren daar dan ondergedoken bij dappere mensen. Die mensen werden zelf ook gearresteerd, en hun stonden even zware straffen te wachten als de onderduikers, de dood, werd zelfs gezegd.

Nog een paar keer ben ik naar Arends huis teruggegaan om naar hem te vragen. Maar de enige die ik

te spreken kreeg was mevrouw Ringeling. Ik twijfelde er inmiddels niet meer aan dat ze een vieze NSB'er was. Dat was vreemd genoeg ook de enige troost die ik had. Het hielp me om te denken dat Arend mij niet wilde zien omdat hij eigenlijk net zo over de Duitsers dacht als zijn ouders. Hij was vast net zo'n NSB'er als zij. Misschien zat hij inmiddels wel bij de Jeugdstorm! Dan wilde ik niet eens meer met hem omgaan.

Hoe het mogelijk was dat mijn vriend, Arend, die ik zo lang en goed had gekend, Arend, met wie ik zoveel over de Duitsers had gepraat, de moffen die we beiden altijd zo haatten, Arend, die zo goed bevriend was geweest met Jacob, ineens zo anders was geworden, daar wilde ik liever niet over nadenken. Daar liep het spoor van mijn gedachten dood. Ik zou het wel nooit begrijpen, besloot ik.

In de jaren na de oorlog heb ik mezelf ondanks alles nog heel lang verwijten gemaakt. Dat soort dingen zijn niet altijd terecht. Soms geef je jezelf de schuld van iets wat je niet echt fout hebt gedaan, omdat je gedachten nu eenmaal niet verder komen dan het hele verdrietige gevoel dat je zo lang hebt gehad. Pas als je dat van alle kanten hebt kunnen bekijken, en alle gebeurtenissen precies op je duimpje kent, is er tijd voor een soort rust. Dan kan je eindelijk de waarheid onder ogen zien.

In mijn geval was die waarheid onvoorstelbaarder dan ik ooit had kunnen vermoeden.

Eerst was er nog die oorlog, waar ik tweeënhalf jaar lang doorheen moest. Alles werd grimmiger, armoediger en moordzuchtiger. Tot de winter van 1944 ging ik nog min of meer gewoon naar school. Mijn klas was klein doordat alle Joodse kinderen inmiddels weg waren. De Joodse scholen in de buurt waren allang gesloten omdat er geen leerlingen meer over waren. Ze waren allemaal verdwenen. Je kon niet vrijuit praten over de moffen, omdat je niet wist wie er wel en wie er niet een verrader was, en meedoen met het verzet was levensgevaarlijk.

Toch smokkelde ik af en toe pakketjes van de sigarenboer naar adressen die me werden opgegeven en bracht ik soms boodschappen over naar een man die ik Klaas moest noemen. Men noemde dat 'verzet', maar daarvoor voelde het te klein wat ik deed. Toch gaven zulke kleine klusjes me het gevoel dat ik tenminste nog iets waardevols bijdroeg.

Zeeland werd al in november 1944 bevrijd, maar in Rotterdam moesten we nog een lange winter door. Het was de koudste in vele, vele jaren. Er was haast geen eten meer en er was zo weinig brandstof dat men de bomen in de parken afzaagde en opstookte, evenals de bielzen tussen de treinrails. Mensen liepen naar boerderijen ver

buiten de steden voor aardappels en een paar eieren. Er stierven velen van de honger. Ik was zestien jaar, bijna zeventien, ik groeide nog steeds ondanks het gebrek, en er was in mijn hoofd bijna geen plaats meer voor iets anders dan de honger. Honger doet pijn, alsof er een gat geboord wordt in je maag. Elke dag was ik van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat op pad, zowel op zoek naar brandstof als naar eten.

Mijn moeder was ziek en bracht de meeste tijd in bed door, en met mijn vader maakte ik die winter, de 'hongerwinter', lange tochten, te voet, om levensmiddelen te vinden.

Dan valt op 29 april 1945 het eerste brood uit de hemel. Operatie Manna, werd dat genoemd. Het is de eerste van een reeks voedseldroppings die aan de werkelijke bevrijding voorafgaat. Het is hemels brood, en dat bedoel ik letterlijk. Zweeds wittebrood. Zulk lekker brood heb ik nooit meer gegeten.

Op 5 mei kondigen de Duitsers een wapenstilstand af en op 6 mei geven ze zich onvoorwaardelijk over. De straten stromen vol, maar nog steeds wordt er hier en daar geschoten, omdat de Duitsers vinden dat zij orde moeten houden. Als op 8 mei de Canadezen de stad binnentrekken barst het feest pas echt los.

Ik ben blij, ik ben uitgelaten, ik zing en ik dans, even

voel ik me niet meer zo alleen. Iedereen in de straat wordt omhelsd, mijn moeder, zo zwak als ze is, staat op straat en omhelst haar burens, haar vrienden. En wie is er nu geen vriend?

Ik ren de hele buurt door, kus onbekende meisjes, schud jongens en mannen die ik nooit eerder zag de hand. Eén huis mijd ik, naar één huis durf ik niet te kijken. Als ik erlangs loop, houd ik mijn hoofd afgewend.

Dan word ik op de schouder getikt.

Langzaam draai ik me om, bang voor de confrontatie, bang voor mijn eigen blinde woede, bang om mijn blijdschap te laten verpesten door mijn haat voor de verraders. Ik wil die Ringelings niet zien nu.

En dan staat daar Jacob voor me.

Het duizelt me. Tweeënhalf jaar! Ik pak Jacob beet, ik kan het niet geloven, ik omhels hem, hij is niets veranderd, een beetje groter, slungelachtig, minder meisjesachtig, zijn gezicht smaller en hoekiger, Jacob!

Jacob houdt me bij de bovenarmen vast, een beetje van zich af om me beter te kunnen bekijken.

Ik stamel: 'Wat? Jacob? Ben je hier? Ben je dan terug? Waar kom je vandaan? Waar was je, waar zijn je ouders, je zusje? Ik dacht... ze hadden me gezegd... ik had gehoord... dat jullie alle vier waren opgepakt en weggevoerd naar het oosten!'

Jacobs ogen, met hun donkere schaduwen eronder, lichten even op. ‘Nee. Ik niet. Mijn zusje ook niet. Die is ook hier,’ zegt Jacob. ‘Maar mijn ouders... ik weet niet waar ze zijn – ze zouden ergens anders onderduiken, maar ik weet niet of ze het gered hebben...’

‘Waar heb je gezeten? Bij wie?’

‘Niet ver van jou af, Camiel.’

‘Waar dan?’ vraag ik.

Mijn hart gaat tekeer, ik kan nauwelijks praten, ik fluister, zo bang ben ik voor wat ik horen ga.

En dan vertelt Jacob me hoe het die vreselijke dag gegaan is, de dag dat ik hem voor het laatst zag, voor zijn huis. En hoe Marianne Ringeling hem en zijn zusje de volgende dag om zes uur ’s morgens met de fiets is komen halen. Leah bij haar achterop, hij op zijn eigen fiets ernaast. Zijn ouders gingen naar een familie elders, hij en Leah mochten niet weten waar, daar zorgde Piet Ringeling voor.

Marianne Ringeling zat al vanaf het begin in het verzet, vertelde hij. Ze regelde alles. Zorgde voor hen als voor haar eigen kinderen. Gaf hun boeken, speelde soms zelfs met hen. Ze regelde alles samen met Piet, die eveneens actief was in het verzet. Toen Piet was opgepakt, tijdens een overval op een bonnenkantoor, zoals hij later hoorde, was het nog gevaarlijker geworden en hadden ze dagenlang in een kamertje opgesloten gezeten. ‘En er kwamen nog drie andere onderduikers

bij, een verpleegster, een onderwijzer en een ander kind. Marianne moest het allemaal alleen doen, toen Piet in de gevangenis zat. Met valse bonnenboekjes wist ze eten voor ons te regelen, al ging dat wel steeds moeilijker, natuurlijk, omdat er niets meer was...'

'Ik weet hoe moeilijk het was,' zeg ik. 'En waar is Piet nu?'

'Hij kwam een paar maanden geleden uit het kamp, doodziek en gewond. Hij was gemarteld. Maar toen hij een beetje was opgeknapt ging hij gewoon door met zijn geheime werk, dat merkten we. Hij was altijd weg, hij zorgde weer voor bonnen. Maar hij praatte nergens over.'

'En Arend?' Ik fluister nog steeds. Maar Jacob is nu op dreuf, eindelijk kan hij praten!

'Een keer stond de Gestapo voor de deur. Ze wilden binnenkomen. Toen heeft de verpleegster, Mia, bliksemsnel haar schort omgedaan en ons bevolen in bed te gaan liggen. Tegen de Gestapo zei ze dat ze beter niet boven konden komen omdat er in ons huis roodvonk heerste... Die domme moffen waren als de dood, ze renden van schrik zo de trap af!'

'En Arend?' vraag ik nog maar een keer.

'Ja, Arend,' zegt Jacob. Hij kijkt naar de grond.

'Marianne en Piet hebben Arend op de dag dat ik kwam op de trein gezet naar Zeeland. Zodat hij veilig was... en aan niemand iets kon vertellen...' Hij kijkt me aan. 'Kun je je zoiets voorstellen, Camiel? Ze hebben hun eigen kind tweeëneenhalf jaar niet kunnen zien omdat ze ons wilden redden!'

Ik knik, zonder te kunnen spreken.

‘Ik heb hem net gezien,’ zegt Jacob. ‘Hij wist niet wat hem overkwam toen hij me terugzag, in zijn eigen huis...’

‘Is hij dan hier?’

Jacob knikt.

We kijken beiden naar Leah, die naderbij komt en me begroet als een oude vriend. Wat een mooi meisje denk ik. Ze verdwijnt weer snel naar binnen, na al die jaren is ze niet meer gewend aan zoveel lawaai en mensen.

Terwijl ik me probeer te verontschuldigen bij Jacob en me omdraai, wordt me de weg versperd door een boomlange man.

‘Camiel,’ zegt de man. ‘Ken je me niet meer?’

Ik kijk hem aan. Zijn ogen lachen.

Het is geen man, zie ik nu. Het is een jongen.

‘Waren wij geen vrienden, lang geleden?’ vraag ik dan maar. Ik voel hoe raar mijn mond doet.

‘Je bent gelukkig nog steeds iets kleiner dan ik,’ zegt Arend. Zijn stem is lager geworden. ‘En jij ook, Jacob.’

Jacob glimlacht.

Ik kan Arend nog altijd niet goed aankijken.

‘... en volgens mij zijn we ook nog steeds vrienden. Dat heb ik tenminste tweeënhalf jaar lang gehoopt,’ zegt Arend.

‘Ik ook,’ zeg ik.

‘En ik,’ zegt Jacob.

Met zijn drieën lopen we de bevrijde, kapotte stad in.

DANK

Het verhaal 'Piraten' is grotendeels verzonnen maar zonder echt gebeurde verhalen had ik het niet kunnen schrijven. Ik dank Sera Jacobs en Jetty Shartel-Cohen zeer dat zij met me wilden praten over hun herinneringen aan de verschrikkelijke jaren tijdens de oorlog in Rotterdam. Hun verhalen maakten grote indruk op me en verschaften me het materiaal en de munitie waarmee ik dit boekje schreef. Ook de boeken van mijn eigen vader, G.L. Durlacher (vooral Strepen aan de hemel uit 1985) die als uit Duitsland gevluchte joodse jongen onder meer het bombardement in Rotterdam meemaakte, haalden alles weer heel dichtbij...

Jessica Durlacher

(1961) begon haar schrijvende loopbaan o.a. als vertaalster van Maus, het wereldberoemde stripverhaal over de jodenvervolging.

Haar vader is de auteur G.L. Durlacher die als Joodse jongen uit Duitsland naar Nederland vluchtte voor de

Nazi's. Na de Duitse inval werd hij alsnog opgepakt en naar het concentratiekamp Auschwitz getransporteerd. Daar was hij een van de weinige overlevenden.

In haar romans speelt de oorlog, en met name de jodenvervolging, een grote rol. Veel van haar hoofdpersonen zijn kinderen van ouders die de concentratiekampen hebben overleefd, zelf hebben zij de oorlog niet meegemaakt. Toch wordt hun leven beheerst door het leed van hun ouders.

De romans van Jessica Durlacher zijn bestsellers, met verschillende literaire prijzen bekroond, en onder meer vertaald in het Duits, Engels, Hongaars, Deens, Zweeds en Italiaans.